

«Mode – gaumes tirāns, tā ir viduvēju mākslinieku daļa. Šie vāji izglītotie cilvēki, kuriem trūkst mākslas ģēnija, pakļauj savus darbus citu mākslinieku ražojumiem un mums sniedz aukstus un sterilus sacerējumus.»¹

Hāberlands starp modernismu un avangardu

TEKSTS UN FOTO IMANTS LANCMANIS, DR. ART. H. C.

Pēc astoņu gadu vanderzellēšanas, 1777. gadā, kad Hāberlands atgriezās Rīgā, dāmu matu sasukas bija sasniegušas savu augstuma un krāšņuma augstāko punktu. Šo neprātu izraisīja Francijas karaliene Marija Antuanete. Pateicoties karalienes un viņas galma dāmu tieksmei būt skaistām un, galvenais, modernām, Marijas Antuanetes modiste Bertēnas kundze sapelnīja veselu bagātību. Mode – šis burvju vārds vienmēr noteicis ne tikai to, kā cilvēki izskatās, bet visu tos ietverošo tēlu pasauli. 1777. gadā pat tālajā Arhangeļskā Krievijā bija kundzes, kas ar grūti izskaitļojamu saziņas līdzekļu palīdzību bija uztvērušas gaisā virmojošos priekšstatus par skaisto un moderno un pierādīja, ka arī ar kvasa un miltu palīdzību var radīt ne mazāk kuplu galvas rotu kā tālajā Versaļā, jo modes starojuma izplatība ir pārdabiska.

Varētu iebilst, ka stāsts ir nevis par matiem, bet par celtniecību, taču abas lietas apvieno kopsaucējs – visvarenā mūžīgā mode, nosacīts priekšstatu kopums par skaisto, izaicinošo un pievilcīgo, kas jau alu laikmetā cilvēkiem lika darīt neērtas, aprgrūtiņošas lietas, pielikt milzu pūles, lai sevi darītu neparastu un neatvairāmu, vienlaicīgi apliecinot gribu iekļauties kopējos priekšstatos, atdarināt paraugu un līdzināties citiem. Pēc tam nāca arī priekšstati par sava mājokļa vienreizību, par plašākas vides pārveidošanu. Senā pasaule – Grieķija un Roma – ne tikai radīja visu laiku nevainojamāko arhitektū-

ru, kuras kārtējumi šķiet kā atspulgs no lielās visuma kārtības, tā nesa līdzīgu liecību par modes maiņu visvarenību.

Jā, Hāberlands nebija dāmu frizieris, viņš bija celtnieks. Taču pēc Eiropas apceļojuma, neapšaubāmi, pārpilns ar vēlmi būt jaunradītājam un pārveidotājam, mainīt savas dzimtas, mīlās, bet ļoti atpalikušās pilsētas seju. Tas negāja bez uztraukumiem. Jaunumus cienošu rīdzinieku kopa izjauca jau iesāktu bibliotēkas pārbūves iecerī, ko bija izstrādājis pilsētas cienijamais būvdirektors Širmeistera kungs. Pasūtījumu nodeva Hāberlandam, un viņš telpu piepildīja ar 36 kolonnām, kas tālaika Rīgai bija īsts brīnums. Ordera arhitektūra nāca sakārtot vietējo vēlā baroka būvniecību, un rīdzinieku galvā dēstīja priekšstatus par antikajai arhitektūrai kaut daļēji atbilstošiem būvveidojumiem. Hāberlandam to pamazām izdevās veikt, tas bija modernisma ieviešanas posms.

Tad tapa Johana Zamuela Holandera nams Šķūņu ielā 17.

Hāberlands ir traks! Kur skaistie ziedu vainadziņi, kur piemilīgās lauru vītnes, kur medaljoni ar cildeniem antiķiem siluetiem?! Kur apbrīnu un godbijību raisošās kolonnas un pilastrī, kur izzudis viss tas, kas pareizi būvētās ēkās priecē skatienu un atbilst veselajam saprātam?! Kas tai mājai virsū par klucišiem, kas par nejdzīgiem krāvumiem no nesaprotamiem apveidiem un formām. Ko domājis Holandera kungs, ļaudams tik briesmīgi sakropļot savas mājas fasādi, ko

nekādi nespēj izpirkt un likt piedot patiesi greznās, gaumīgās un tikamās istabas mājas iekšpusē!?

Tā vajadzētu teikt ikvienam kārtīgam rīdziniekam, kas 1787. gadā apskatīja rātskunga Johana Zamuela Holandera jaunās ēkas fasādi Šķūņu ielā un drikstēja to salīdzināt ar lepno mājas iekšpusi. Patiesi – pret Domu pavērstā augstā fasāde neatbilda nekādām mērauklām, nekādiem pieņēmumiem par jaunmodīgo klasicisma arhitektūru, pie kādas rīdzinieku jau bija pieradinājis pilsētas būvmeistars Kristofs Hāberlands. Desmit darbības gados viņš bija spējis ne vien pārliecināt, ka skaists ir tas, kas atbilst jaunmodes rotājumu gaumei, bet pat likt sajūst, ka arī zem rotājumu nastas spēj izpausties uzbūves skaidrība, masu attiecību saskaņa un spēks, ka nama fasāde nav tikai liels laukums, kurā iegriežas logu ailas un ielikts greznis portāls, bet mākslas darbs ar savām iekšējām likumbām.

Holandera nama fasādē neatrast gandrīz neko no tālaika parastās domāšanas. Fasāde ir līdzsvarota, apjomu kārtējums nevainojams, un nams pa gabalu izskatās pēc vistīrākā klasicisma darinājuma. Toties, apskatot tuvumā, redzams, ka tas klāts ar rotājumiem, kam piemīt tikai aptuvena līdzība ar klasicisma paņēmieniem. Viss kļuvis savāds un neatpazīstams. Pilastrus augšā noslēdz divainas plāksnes – divi triglifi, kuru vidū likts mazāks triglifs ar disku vidū, pie tam triglīfos kanelūru vietā lietota pretējā forma –